

Szent Imre herceg.

A történelem nem tudja sorsdöntő jelentőségűvé felépíteni alakját. Legendák halk, szüzi szálai fonják körül alakjának emlékezetét. S mégis él, mint az eszmény igazsága és diadala. A történelmi élet sokféle gondolatot és felfogást gördített el huszonnégy földi éve előtt, különböző embertípust és lelki alkatot épített föl körülötte s ő legyőzte mind és kilencszáz év távlatán keresztül ma is úgy él, amint a középkori hymnus énekelte róla: *Subtus pedum vestigia cuncta terrena subiicit.*¹ Egyéniségének legbelső tájaiba csak a legendák szent küszöbén át léphetünk be, s hogy mit jelentett volna korának, azt csak a krónikák elborult szavaiból sejtethetjük: «... siralmasan meghalt». Még késő századok multán, Katona István kritikuskollán is átremeg a krónikairó megrendülésének hangulata: *Nec nos meminisse sine gravi doloris sensu possumus, spes sollicitissimi patris ita succisas; spes Hungariae, quae sibi regem in eo praestantissimum despondebat, ita subversas esse.*² S ennek ellenére Szent Imre alakja tele van sugárzó erővel s egészen napjainkig elható jelentőséggel, úgy hogy reátekintve önkéntelenül is eszünkbe jutnak Louisa May Alcottnak Emersonról mondott szavai: *Míg élt, nemesebb, mikor pedig meghalt, gazdagabb lett tőle a világ.*

Egész élete a vallásos ihlet fönséges fogantatása volt. Ő volt az első vallásos magyar geniusz. Talán kevesebb benne az az aktív vonás, mely édesatyjában, Szent Istvánban a szinte földöntúli nagyság arányainak felsőbb-ségével ragyog. A katolikus hit értékeit inkább benső élmennyel éli át. Hogy ennek a befelé forduló vallásos életnek mi volt a fejlődési vonala, mivel táplálkozott, egyénisége kialakításában mennyi része van a skolasztikának, mennyi a misztikának, mennyire hatott rá a korabeli bencés szellem formája, inkább csak sejtethetjük, mint tudjuk. De ahogy Szent Imre fiatalságának hősi fegyelmélettségében előttünk áll, a maga rövid életének kérdéseit a hit világán keresztül megoldva, számos magasztos vonást sugározat le önmagáról.

Szent Imre volt az első, aki fölnevelte magában a keresztény egyéniség teljességét, mondjuk úgy, ő alkotta meg először az új magyar lélek szintézisét. Ez pedig az egész magyarság szempontjából azt jelentette, hogy a teremtés, a nyers vonások helyett a magyar lélekben megindult a lelkiség felé való tájékozódás és törekvés. Kezdődik tehát az Én. A kollektív egyéniség történelmi keretei fennmaradnak ugyan, de ezen belül már kiválik az egyéniségnek sub specie aeternitatis felfogása és beállítása. Senki sem vádol-

¹ Minden földiességet lábai alá tiport.

² Mi sem tudjuk a fájdalom meghatottsága nélkül szemlélni, hogy az aggódo atyának reményei így összeomlottak. Magyarország reménye, mely benne legkiválóbb királyát várta, így meghíusult. — *Historia Critica*. 1779. I. 384. p.

hatja meg ezt az egyéniség-szemléletet azzal, hogy túlságosan egyoldalú volt a lelkiség irányában. Minden közösségbe újonnan beolvadó elemek elevebben és finomultabban veszik át annak formáit, mint azok, akik azokban már régebb idő óta benne élnek. Szent Imrének a keresztény egyéniség szentségi fokának felismerése, az arra való törekvés épen olyan gyönyörűsége lehetett, mint a renaissance emberének a természet felfedezése és élvezete. A munka, amelybe ez a hősi élet került, egészen új érték-mértéket hozott a magyarságba: az erkölcsi erő értéktöbbletét a fizikaival szemben. Szent Imre lemondása, aszkézise, önmegtagadása tehát tulajdonképpen a barbárság érték-hagyományaitól való teljes elfordulást s vele a világ új föltértését és magyarázatát hozta magával.

Mindezzel természetszerűen járt együtt az is, hogy amikor a magyarság a lelkiség életrendjébe lépett, határozottabb formát öltött nemzetegyénisége is. Igaz, hogy a kereszténység alakító formái egész Európában azonosak voltak, de e formák sohasem bántották a természet alapjait. Csak egy pillantás asszisi Szent Ferencre, Szent Bonifácra, Szent Ágostonra és aztán Szent Istvánra és Szent Imrere s rögtön észrevevessük a faji különbözőség szerint a szentek alkatkülönbségeit is. Az egyéniségnek soha nem volt gazdagabb lehetősége, mint épen Szent Imre korában. Csupa ősi, eredeti vonás duzzad mindegyikén. És tulajdonképpen e belső feltétel alatt alakul ki, nevelődik fel e szentekben, tehát Szent Imrében is, a csak magára valló, faji, nemzeti vonás. Magyar benne, épen úgy, mint Szent Istvánban és Szent Lászlóban, hogy életét már «fájának gyermekkorában» is egy nagy nevelő gondolat oltárára teszi; önmagában átéli az állandó magyar problémát: a vér keletének s a szellem nyugatának egyensúlyozó munkáját; csak a hősi lelkesedés gyönyörében tudja értékelni az életet; megvan benne a hallgatás férfias mértéktartása; önmagáról az eszmék tiszteletének fényében alkot fogalmat; az erőnek néha zordon káprázata és félelmes fensége lobban ki rajta, melyből hiányzik az érzelmi lágyág, de amelyet finomra enyhít az eszes kedély megindultsága. Talán azért mondta Beöthy Zsolt: A magyar szentek mind nemzeti ideálok.

Nem készült el rajta minden történelmi vonás. Nincs meg benne a későbbi századok nagy és fájdalmas magyar örökségének hagyománya. Az Árpád-ház nagyszerű frissességéből és töretlenségéből lép ki. A szentség lelkesültsége nem halaványítja el emberségét, csak felfokozza és magasabbrendűvé teszi. Valahogyan így is volt stílszerű, hogy a magyar kezdet vele induljon meg, vele, aki «in hymnis et canticis» járta be ezt a földet és virrasztotta át az éjtszakákat. S ha igaz az, hogy a nagyságnak egyetlen szabását az hordozza magán, akiről messzire el lehet látni, akkor Szent Imre nagy, időtlenül nagy abban az értelemben, hogy róla a magyar történelem ama oromzatára látunk, ahol a vallásos erkölcsi ihlet tiszteletének és komolyságának erejében és szépségében tündöklök az élet teljes szolgálata. S ebből a szempontból valóban sohasem volt jubileumi ünneplésben annyi igazság, mint az ő halála kilencszázéves emlékezetében. Megújulásra váró vágyaink idején kire lehetne több hittel és bizalommal föltekinteni, mint «az újult magyar haza nagyfényű csillagára», a hófehér élet heregére, Szent Imre királyfira.